

صوحان پناه برده‌اند (بحرانی، الکشکول، ۹۹/۸).

در نیمه نخست سده ۸/ق، نام برخی از شخصیت‌های بحرینی چون ابولید هجری، ولید بن عروه شیبانی و عبدالله بن بکیر هجری در میان اصحاب امامان باقر و صادق (ع) به چشم می‌خورد (برقی، ۲۷۰؛ کلینی، ۱۶۹/۲؛ ۴۷۵؛ الاختصاص، ۲۷۹؛ شیخ طوسی، رجال، ۱۳۹، ۱۴۸، ۱۵۱). دست‌کم دو تن از یاران امام صادق (ع)، مسمع بن عبدالملک و حکم بن علباء اسدی را می‌توان یاد کرد که مدتی در بحرین در مسند حکومت بوده، و وجوه شرعی خود را به آن امام (ع) می‌پرداخته‌اند (کلینی، ۴۰۸/۱؛ کشی، ۲۰۰؛ شیخ طوسی، تهذیب، ۱۳۷/۴).

در سده ۹/ق از عالمان بحرینی چون محمد بن سهل می‌توان نام برد که با اندیشه‌های امامان شیعه از نزدیک آشنا بوده‌اند (کشی، ۵۰۳؛ ابن بابویه، الخصال، ۲۷۲، الا مالی، ۲۰۴)، اما چنین می‌نماید که بسیاری از عامه مردم بحرین با وجود گرایش شدید به تشیع، با تعالیم فرق شیعه و تفاوت‌های آنها ناآشنا بوده‌اند و هم از این روست که تبلیغ فرق گوناگون شیعی در آن دیار قرین موفقیت‌هایی بوده است: آمدن صاحب الزنج، قیام‌کننده جنجالی با افکار شبه شیعی (در ۲۴۹ق/۸۶۳م) به بحرین و به دست آوردن حمایت جمعی کثیر از مردم آن دیار (طبری، ۴۱۱-۴۱۰/۹)؛ آغاز دعوت قرمطی در بحرین (ح دهه ۲۷۰ق/۸۸۰م) به خصوص توسط ابوبکر ظمami (قاضی نعمان، ۴۷؛ نیز نک: لويس، ۷۸؛ مادلونگ، ۳۹؛ بلوا، ۱۴)؛ آمدن یحیی بن مهدی به بحرین (در ۲۸۱ق/۸۹۴م) و دعوت به پیروی از «مهدی» که از ظهور او سخن می‌گفت (مثلاً نک: ابن اثیر، ۴۹۳/۹-۴۹۵)؛ آغاز دعوت ابوسعید جتایی (در ۲۸۶ق/۸۹۹م) که به پایگیری حکومت دراز مدت قرمطیان در بحرین انجامید. ابوسعید که در سال‌های پیشین با یحیی بن مهدی همراه بود، در گام پسین، مروج مذهب اسماعیلی قرمطی گشت (نک: مادلونگ، سراسر مقاله؛ نیز ه د، ۵۴۱/۵، ۶۸۵/۸). هاینال در پژوهشی به بحث انگیزه‌های بنیادین سیاست قرمطیان در بحرین پرداخته است.^۱ دولت قرمطیان تا ۴۷۰ق در بحرین دوام یافت و این حاکمیت سیاسی که پشتیبان اندیشه‌های قرمطی بود، نمی‌توانست مانع از زواج افکار شیعی امامی در منطقه باشد (برای اشاراتی، نک: ابن حوقل، ۲۶-۲۵؛ مقدسی، ۹۱-۹۰). به هر تقدیر، استیلای قرامطه امامیان بحرین را تا اواخر سده ۱۱/ق در شرایط محدودیت در دیار خود، و انزوا از بخش‌های دیگر جهان اسلام قرار داده بود. پس از سقوط قرمطیان و پشت سر گذاردن بحران ناشی از انتقال حکومت، اوضاع برای پویایی محافل امامیه در بحرین مساعد گشت و نخستین نمود آن چهره علمی ابن شریف اکمل بحرانی بود که برخی آثار متقدمان امامیه را در بحرین نشر داده است (نک: صاحب معالم، ۲۳؛ حر عاملی، ۱۳۲/۲). در طول چند نسل بعد، سلسله عالمان امامی بحرین، با حلقه‌های

در ۶/ق ۶۲۷م (با بنابر روایات دیگر، در ۸/ق) پیامبر اکرم (ص) علاء ابن عبدالله بن عماد حضرمی را با نامه‌ای مبنی بر دعوت به اسلام یا پرداخت جزیه به سوی هجر و نزد منذر بن ساوی فرستاد. در پاسخ به این دعوت گروهی از مردم بحرین که غالباً از اعراب بودند، ایمان آوردند و یهودیان، مسیحیان و زرتشتیان که بر دین خود ماندند، مطابق قرارداد صلحی که میان آنان و علاء حضرمی نوشته شد، موظف به پرداخت جزیه به حکومت اسلامی شدند (بلاذری، ۷۸-۸۱؛ ابن سعد، ۱۹/۲)؛ طبری، ۲۹/۳؛ یاقوت، ۵۰۸/۱-۵۰۹؛ ابن اثیر، ۲۳۰/۲).

مآخذ: ابن اثیر، الکامل؛ ابن حبيب، محمد، المعبر، به کوشش ایلزه لیشتن اشتر، حیدرآباد دکن، ۱۳۶۱/ق ۱۹۴۲م؛ ابن حزم، علی، جمهره انساب العرب، بیروت، ۱۴۰۳/ق ۱۹۸۳م؛ ابن رسته، احمد، الاعلائی النقیسه، به کوشش دخویه، لیدن، ۱۸۹۱م؛ ابن سعد، محمد، کتاب الطبقات الکبیر، به کوشش زاخاو، لیدن، ۱۳۲۲ق؛ ابن قتیبه، عبدالله، المعارف، به کوشش ثروت عکاشه، قاهره، ۱۹۶۰م؛ ابن هشام، عبدالملک، السیره النبویه، به کوشش مصطفی سقا و دیگران، قاهره، ۱۹۵۵م؛ ابوجان توحیدی، علی، البصائر والذخائر، به کوشش ابراهیم کیلانی، دمشق، ۱۹۶۶م؛ ابوداود سجستانی، سلیمان، سنن، به کوشش محمد مجبی الدین عبدالحمید، بیروت، ۱۹۹۷م؛ بلاذری، احمد، فروع البلدان، به کوشش دخویه، لیدن، ۱۸۶۵م؛ بیهقی، احمد، السنن الکبری، حیدرآباد دکن، ۱۳۵۶ق؛ تاج المروس، جوالیقی، موهوب، المغرب، به کوشش احمد محمدشاکر، قاهره، ۱۳۸۹ق/۱۹۶۹م؛ سماعی، عبدالکریم، الانساب، به کوشش عبدالرحمان بن یحیی معلی، حیدرآباد دکن، ۱۳۸۲ق/۱۹۶۲م؛ شیخو، لويس، النصرانیة و آدابها بین عرب الجاهلیة، بیروت، ۱۹۸۹م؛ صاعد اندلسی، طبقات الامم، به کوشش حیاة بوعلوان، بیروت، ۱۹۸۵م؛ طبری، تاریخ، علی، جواد، المفصل فی تاریخ العرب قبل الاسلام، بیروت، ۱۹۷۰م؛ علی، صالح احمد، محاضرات فی تاریخ العرب، بغداد، ۱۹۶۰م؛ نجم، عبدالرحمان عبدالکریم، البحرین فی صدر الاسلام و اثرهانی حرکة الخوارج، بغداد، ۱۹۷۳م؛ یاقوت، بلدان، یعقوبی، تاریخ، بیروت، ۱۳۷۵ق/۱۹۵۵م؛ نیز:

Glob, P.V. and T.G.Bibby, «A Forgotten Civilization of the Persian Gulf», *Scientific American*, 1960; *Judaica*.
فاطمه لاجوردی

IV. فرهنگ و معارف شیعه در بحرین

ریشه گرایش‌های شیعی در بحرین به سده نخست هجری باز می‌گردد و نخستین طلایع‌های آن حضور برخی از شخصیت‌ها با اصل بحرینی در شمار یاران خاص امام علی (ع)، چون رشید هجری (ظاهراً منسوب به هجر بحرین) و ضعضعة بن صوحان است (برای شواهد، نک: ابن عساکر، ۹۶/۲۴؛ نیز زرکلی، ۲۰۵/۳). این نکته نیز اهمیت دارد که صعضعه به دستور معاویه به بحرین تبعید شد و ظاهراً تا هنگامی که درگذشت (دهه ۵۰ق/۶۷۰م)، در آنجا می‌زیست (نک: ابن عساکر، همانجا؛ نیز ابن حجر، ۲۰۰/۳). در میان شیعیان بحرین افسانه‌ای ناسازگار با دانسته‌های تاریخی وجود داشت حاکی از آنکه زید بن صوحان (د ۳۶ق/۶۵۶م)، از یاران خاص حضرت علی (ع) به روزگار خلافت امام حسن (ع) به ولایت بحرین منسوب شده بوده، و تا پایان خلافت مروان اول بدون پذیرش حاکمیت امویان در بحرین حکم رانده است؛ بر پایه این افسانه، به هنگام تهاجم عبدالملک به عراق (۷۱ق/۶۹۰م)، رجال شیعی آن دیار به بحرین کوچیده، و به زید بن

درس عالمانی چون قوام‌الدین محمد بن محمد بحرانی، ناصرالدین راشد بن ابراهیم، کمال‌الدین بحرانی (ابن سعاده) دوام یافت که برای تحصیل به حوزه‌های ایران و عراق سفرهایی کرده، و از شیوخی چون سیدفضل‌الله راوندی بهره جسته بودند (نک: منتجب‌الدین، ۷۷؛ علامه حلی، ۱۱۸، ۱۲۹؛ شهید اول، ۲۹؛ شهید ثانی، ۱۶۲، ۱۶۶؛ صاحب معالم، ۱۸-۱۹). راشد بن ابراهیم و بیش از او ابن سعاده و شاگردش جمال‌الدین علی بن سلیمان که به کلام امامیه اعتنایی خاص داشتند، حوزه‌ای را در بحرین پدید آوردند که در تاریخ کلام امامیه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (همانجاها؛ نیز نک: حرعاملی، ۱۸۹/۲؛ بحرانی، الکشکول، ۳۰۳/۱). جمال‌الدین که به فلسفه توجه خاصی داشت، در الاشارات خود به مباحث حکمت نظری نیز پرداخته بود (آقابزرگ، ۹۱/۱۳؛ قس: کنتوری، ۴۵). نقطه اوج این حوزه کلامی، در شخصیت کمال‌الدین ابن میثم بحرانی (د ح ۶۸۱/ق ۱۲۸۲) متجلی است که از محفل علی بن سلیمان برآمد و با تألیف آثار متعددی در کلام، به عنوان یکی از برجسته‌ترین متکلمان امامیه به یاد ماند (نک: ه، د، ۷۱۶/۴).

پس از وقفه‌ای افزون بر یک قرن در نشاط علمی امامیه، بار دیگر در اوایل سده ۹/ق ۱۵م، حوزه‌ای در بحرین پای گرفت که این بار بیشتر وجهه‌ای فقهی داشت؛ در رأس این حوزه باید از ابن مُتَوَّج بحرانی (د ۸۲۰/ق ۱۴۱۷) یاد کرد که تحقیقات مکتب حله را به بحرین منتقل کرد و خود نقش مؤثری در باروری دستاوردهای این مکتب فقهی داشت (نک: مدرسی، ۱۵۱؛ نیز ه، د، ۵۷۹/۴)؛ از جمله، باید اشاره کرد که نخستین پدیدآورنده کتابی در آیات الاحکام به دنبال دیدگاههای حلیان، همین عالم بحرانی بوده است (نک: داک، ۷۲۲/۱). از دیگر فقیهان هم دوره او باید از زین‌الدین علی بن حسن خطی (مدرسی، ۲۰۴) و ابن فهد احسایی (همو، ۷۹) یاد کرد. به زودی این حوزه فقهی از نفوذ اجتماعی خاصی نیز برخوردار شد؛ به عنوان نمونه، بازتاب این نفوذ را می‌توان در اقدام مفلح بن حسن صیمری (د پس از ۸۸۷/ق ۱۴۸۲) به تألیف رساله‌ای در تکفیر ابن قرقور باز یافت. او یکی از اعیان بحرین بود و به سبب «تلاغب» به شرع، مورد تکفیر صیمری قرار گرفت (نک: بلاذی، ۷۴؛ آقابزرگ، ۱۵۵/۱۱؛ برای تحقیقات او درباره فقه حلیان، نک: مدرسی، ۱۶۳).

همزمان با پایگیری سلسله صفوی در ایران، از آغاز سده ۱۰/ق ۱۶م، محافل فقهی بحرین در دو مسیر متفاوت به راه خود ادامه دادند: گروهی از عالمان چون حسین بن علی اوالی (د میانه سده ۱۰/ق)، از شاگردان محقق کرکی (نک: حرعاملی، ۹۷/۲)، به شیوه اصولیان حله و اخلاف آنان در جبل عامل پایبند بودند. از این رو، مهاجرت شخصیتی چون حسین بن عبدالصمد عاملی (د ۹۸۴/ق ۱۵۷۶)، می‌توانست به این گرایش قوتی بیشتر بخشد (نک: همو، ۷۴/۱-۷۵؛ بلاذی، ۴۵). گروه دوم فقیهانی با رویکرد حدیث گرایانه بودند که افکار آنان با اخباریان حوزه ایران قرابتی بسیار داشت. از آن میان، به خصوص باید ابراهیم بن سلیمان، مشهور به فاضل قطیفی (د پس از ۹۴۵/ق ۱۵۳۸) را نام برد که

دور شدن فقیهان اصولی از علم منقول از امامان (ع)، با تعبیر «رخت بر بستن علم» در یادداشت‌های او بازتاب یافته است (نک: قطیفی، «اجازه...»، ۸۵). او در جریان بازاندیشی سیاسی فقیهان امامیه همزمان با آغاز سلسله صفویه، وارد گفت‌وگویی سخت با همتای شامی خود محقق کرکی شد که نماد مخالفت با مبانی فکری او بود (نک: همو، «السراج...»، ۲۴۰. بی).

با آنکه گرایش اصولیان در نسلهای پسین در قرن ۱۰/ق، رهروانی چون ماجد بن علی بحرانی (نک: حرعاملی، ۲۲۵/۲) و ماجد بن فلاح بحرانی داشت (ماجد، ۳۲۲. بی؛ مدرسی، ۲۰۷-۲۰۸؛ برای مؤلفانی دیگر، نک: آقابزرگ، ۱۸۵/۱۱، ۲۲۱/۱۲؛ مدرسی، ۲۷۰، ۲۷۳، ۳۳۲)، اما از قرن ۱۱/ق ۱۷م، گرایش اخباری در حوزه‌های فقهی بحرین اهمیت بیشتری یافته است. زین‌الدین علی بن سلیمان بحرانی (د ۱۰۶۴/ق ۱۶۵۴م) که به عنوان نخستین نشر دهنده علم حدیث در بلاد بحرین شناخته شده است (نک: بحرانی، لؤلؤة...، ۱۱)، زمینه‌ساز شکل‌گیری شخصیت محدثانی نام‌آور چون سیدهاشم بحرانی (د ۱۱۰۷/ق ۱۶۹۵م) صاحب تفسیر روایی البرهان و عبدالله بحرانی (د ۱۱۳۰/ق ۱۷۱۸م) صاحب مجموعه بزرگ حدیثی با عنوان عوالم العلوم بود. ظهور شیخ یوسف بحرانی (د ۱۱۸۶/ق ۱۷۷۲م) و آثار او به خصوص الحدائق الناضرة، آغاز جریانی تعدیل شده در گرایش اخباری بحرین بود که به «طریقه وسطی» شهرت گرفت (نک: بلاذی، ۲۰۷. بی).

باید یادآور شد که گونه‌ای از مشرب صوفیانه از زمان ابن ابی جمهور احسایی (د ح ۹۰۴/ق ۱۴۹۹م) در منطقه بحرین پای گرفته بود (نک: ه، د، ۶۳۴/۲) و بقای همین زمینه‌های تصوف در میان شیعیان بحرین در سده‌های پسین بود که تألیف ردیه‌هایی را از سوی عالمان بحرینی اقتضا می‌کرد (مثلاً نک: بحرانی، الکشکول، ۲۲۸/۳. بی؛ نیز آقابزرگ، ۲۰۴/۱۱، ۲۵۲/۲۴؛ کنتوری، ۵۸۴؛ درباره افکار خاص شیخ احمد احسایی، نک: ه، د، ۶۶۲/۶؛ ردیه‌ای بحرینی بر او، آقابزرگ، ۱۸۲/۱۰).

در زمینه علوم عقلی گفتنی است که در اواسط سده ۱۱/ق ۱۷م، موج مباحث کلامی از سوی محمد بن یوسف بحرانی بار دیگر انگیزه شد (حرعاملی، ۳۱۳/۲) و طی یک قرن با کوشش کسانی چون احمد بن محمد بن یوسف خطی (د ۱۱۰۲/ق ۱۶۹۱م)، سلیمان بن عبدالله ماحوزی (د ۱۱۲۱/ق ۱۷۰۹م) و احمد بن ابراهیم بن عصفور (د ۱۱۳۱/ق ۱۷۱۹م) آثار شایان توجهی در زمینه‌های کلام، فلسفه و منطق نگاشته شد. در میان آثار اینان، به خصوص توجه به مسأله «جزء لا یتجزأ» نمودی بارز داشت (نک: همو، ۲۸۸/۲؛ کنتوری، ۲۵۲، ۲۵۵، ۲۸۶، ۲۸۹، ۲۹۳، ۳۲۶، ۵۲۳؛ آقابزرگ، ۸۷/۱، ۱۰۴/۵، ۲۹۱، ۲۵۲/۱۱، ۲۰۱/۱۴-۲۰۲/۲۱، ۶۲/۲۱).

باید توجه داشت که حملات مکرر اباذیان عمان به بحرین در سده ۱۲/ق ۱۸م، به خصوص در خلال سالهای ۱۱۳۰-۱۱۳۱/ق، ضربات جبران ناپذیری بر حوزه شیعیان وارد ساخت و آسیب‌هایی جدی نیز به

زندگی او در دست نیست. چنانکه از شهرتش برمی آید، از مردم واسط و ساکن محله رزازان آنجا بوده، و خانه و مسجدش نیز همانجا قرار داشته است (یاقوت، ۱۲۷/۵). در همین دوره محدث دیگری به نام احمد بن عبدالرحمان بن وهب بحشل (د ۲۶۴ق) در مصر زندگی می کرده که البته غیر از اسلم بن سهل است (ابن فرضی، ۲۶؛ سبکی، ۱۹۹/۱؛ ذهبی، میزان، ۱۱۳/۱).

اسلم بحشل را محدثی ثقة و حافظ و پیشوا در حدیث دانسته اند (یاقوت، همانجا). از جمله استادان او در حدیث می توان از جد مادریش، وهب بن بقیه، سعید بن زیاد و محمد بن ابی نعیم واسطی یاد کرد (خطیب، ۴۸۸/۱۳؛ ذهبی، سیر، ۵۵۳/۱۳). کسانی چون ابوبکر محمد بن سمعان، محمد بن عبدالله بن یوسف و ابراهیم بن یعقوب همدانی از شاگردان او بودند (همانجا؛ یاقوت، ۱۲۷/۵-۱۲۸). در بیشتر منابع تاریخی وفات وی را ۲۹۲ق و بعضی ۲۸۸ق ذکر کرده اند (ذهبی، همانجا؛ صفدی، ۵۲/۹؛ ابن تغری بردی، ۱۵۸/۳؛ یاقوت، همانجا).

یگانه اثر بحشل تاریخ واسط است که از کهن ترین آثار در نوع خود به شمار می رود و سرسلسله مجموعه آثاری است که با عنوان شهرها به تاریخ فرهنگی آنها پرداخته است. در واقع بحشل در این کتاب به شرح مختصری از حوادث مربوط به این شهر و توابع آن بسنده کرده (عواد، ۹)، و سپس مانند غالب آثار مشابه همچون تاریخ اصفهان، تاریخ جرجان و... به ذکر رجال علمی و روایی منطقه، اعم از کسانی که در آنجا ساکن بوده، و یا از آنجا عبور کرده اند، پرداخته است. ظاهراً انگیزه محدثانی چون بحشل از نگاشتن «تاریخ محلی» احساس نیاز به حفظ نام محدثان و احادیث در برابر جعل، و تعیین موطن راویان بوده است (نک: روزنتال، ۱۶۶-۱۶۷). او همچنین به نقل احادیث آن دسته از

علمایی که از طریق سلسله روایت به مؤلف می رسیدند، و نیز به ذکر نام محدثان و استادان و شاگردان آنها و نقل چند حدیث از آنها پرداخته است. هدف بحشل از نقل این احادیث نشان دادن مقام علمی و درجه وثوق راویان بوده است (همو، ۱۶۷). از این رو، عواد عنوان «تاریخ علماء واسط» را برای کتاب شایسته تر دانسته است (همانجا)، اما بی گمان، بنابر تعبیر آن ایام، واژه «تاریخ» در اینگونه کتابها به معنای «طبقات» به کار می رفته است (همانجا)؛ بنابراین، تنظیم کتاب نیز بر حسب طبقات و سنوات و دوره های حیات محدثان است، اگرچه نویسنده از اصطلاح «قرن» به جای «طبقه» استفاده کرده است.

طبقه اول تاریخ واسط درباره صحابیانی است که به شهر واسط آمدند و از پیامبر (ص) حدیث روایت کردند (ص ۴۷ بی). طبقه دیگر مربوط به علمای شهر واسط تا سده ۳ق است (ص ۸۵ بی، ۱۵۱ بی، ۲۱۸ بی).

ابوالحسن ابن مغازلی مورخ سده ۵ق (نک: ه، ابن مغازلی) تکملهای با عنوان الذیل علی تاریخ واسط بر کتاب بحشل نوشته بوده است. تاریخ واسط که نسخه ناقصی از آن در قاهره موجود است، در ۱۹۶۷م به کوشش کورکیس عواد در بغداد به چاپ رسید.

کتابخانه های آنان رساند (نک: بحرانی، الحدائق، ۳۷/۱، ۱۷۲، ۲۷۷، ۴۸۹/۲۵؛ بلاذی، ۱۵۲، ۱۶۴، ۱۸۱، جم: سلیل بن رزق، ۹۴). در دو قرن پس از آن نیز بحرین بارها درگیر آشوبهای گوناگون بود (نک: همو، ۲۲۷، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۳۸، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۴۸، ۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲، ۳۵۳، ۳۵۴، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۵۹، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۶۶، ۳۶۷، ۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۶، ۳۸۷، ۳۸۸، ۳۸۹، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۱، ۴۰۲، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۰۷، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۴، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۳، ۴۶۴، ۴۶۵، ۴۶۶، ۴۶۷، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۷، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۲، ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰، ۵۲۱، ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۷، ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۰، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۳۴، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۱، ۵۴۲، ۵۴۳، ۵۴۴، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۷، ۵۴۸، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۵۳، ۵۵۴، ۵۵۵، ۵۵۶، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۳، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۶۹، ۵۷۰، ۵۷۱، ۵۷۲، ۵۷۳، ۵۷۴، ۵۷۵، ۵۷۶، ۵۷۷، ۵۷۸، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۱، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۸۴، ۵۸۵، ۵۸۶، ۵۸۷، ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۰، ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۳، ۵۹۴، ۵۹۵، ۵۹۶، ۵۹۷، ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۱، ۶۱۲، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۲، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۶، ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۴، ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۸۰، ۶۸۱، ۶۸۲، ۶۸۳، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۷، ۶۸۸، ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱، ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۵، ۶۹۶، ۶۹۷، ۶۹۸، ۶۹۹، ۷۰۰، ۷۰۱، ۷۰۲، ۷۰۳، ۷۰۴، ۷۰۵، ۷۰۶، ۷۰۷، ۷۰۸، ۷۰۹، ۷۱۰، ۷۱۱، ۷۱۲، ۷۱۳، ۷۱۴، ۷۱۵، ۷۱۶، ۷۱۷، ۷۱۸، ۷۱۹، ۷۲۰، ۷۲۱، ۷۲۲، ۷۲۳، ۷۲۴، ۷۲۵، ۷۲۶، ۷۲۷، ۷۲۸، ۷۲۹، ۷۳۰، ۷۳۱، ۷۳۲، ۷۳۳، ۷۳۴، ۷۳۵، ۷۳۶، ۷۳۷، ۷۳۸، ۷۳۹، ۷۴۰، ۷۴۱، ۷۴۲، ۷۴۳، ۷۴۴، ۷۴۵، ۷۴۶، ۷۴۷، ۷۴۸، ۷۴۹، ۷۵۰، ۷۵۱، ۷۵۲، ۷۵۳، ۷۵۴، ۷۵۵، ۷۵۶، ۷۵۷، ۷۵۸، ۷۵۹، ۷۶۰، ۷۶۱، ۷۶۲، ۷۶۳، ۷۶۴، ۷۶۵، ۷۶۶، ۷۶۷، ۷۶۸، ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۱، ۷۷۲، ۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۶، ۷۷۷، ۷۷۸، ۷۷۹، ۷۸۰، ۷۸۱، ۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۴، ۷۸۵، ۷۸۶، ۷۸۷، ۷۸۸، ۷۸۹، ۷۹۰، ۷۹۱، ۷۹۲، ۷۹۳، ۷۹۴، ۷۹۵، ۷۹۶، ۷۹۷، ۷۹۸، ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۰۱، ۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵، ۸۰۶، ۸۰۷، ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴، ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹، ۸۲۰، ۸۲۱، ۸۲۲، ۸۲۳، ۸۲۴، ۸۲۵، ۸۲۶، ۸۲۷، ۸۲۸، ۸۲۹، ۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۸۳۷، ۸۳۸، ۸۳۹، ۸۴۰، ۸۴۱، ۸۴۲، ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۴۵، ۸۴۶، ۸۴۷، ۸۴۸، ۸۴۹، ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۲، ۸۵۳، ۸۵۴، ۸۵۵، ۸۵۶، ۸۵۷، ۸۵۸، ۸۵۹، ۸۶۰، ۸۶۱، ۸۶۲، ۸۶۳، ۸۶۴، ۸۶۵، ۸۶۶، ۸۶۷، ۸۶۸، ۸۶۹، ۸۷۰، ۸۷۱، ۸۷۲، ۸۷۳، ۸۷۴، ۸۷۵، ۸۷۶، ۸۷۷، ۸۷۸، ۸۷۹، ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۲، ۸۸۳، ۸۸۴، ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸، ۸۸۹، ۸۹۰، ۸۹۱، ۸۹۲، ۸۹۳، ۸۹۴، ۸۹۵، ۸۹۶، ۸۹۷، ۸۹۸، ۸۹۹، ۹۰۰، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۰۴، ۹۰۵، ۹۰۶، ۹۰۷، ۹۰۸، ۹۰۹، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۲، ۹۱۳، ۹۱۴، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۲۰، ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۲۳، ۹۲۴، ۹۲۵، ۹۲۶، ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۲۹، ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۹۳۳، ۹۳۴، ۹۳۵، ۹۳۶، ۹۳۷، ۹۳۸، ۹۳۹، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۳، ۹۴۴، ۹۴۵، ۹۴۶، ۹۴۷، ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۵۲، ۹۵۳، ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۰، ۹۶۱، ۹۶۲، ۹۶۳، ۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۹۶۷، ۹۶۸، ۹۶۹، ۹۷۰، ۹۷۱، ۹۷۲، ۹۷۳، ۹۷۴، ۹۷۵، ۹۷۶، ۹۷۷، ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱، ۹۸۲، ۹۸۳، ۹۸۴، ۹۸۵، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸، ۹۸۹، ۹۹۰، ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳، ۹۹۴، ۹۹۵، ۹۹۶، ۹۹۷، ۹۹۸، ۹۹۹، ۱۰۰۰، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸، ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴، ۱۰۱۵، ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹، ۱۰۲۰، ۱۰۲۱، ۱۰۲۲، ۱۰۲۳، ۱۰۲۴، ۱۰۲۵، ۱۰۲۶، ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱، ۱۰۳۲، ۱۰۳۳، ۱۰۳۴، ۱۰۳۵، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷، ۱۰۳۸، ۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۱، ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۰۴۴، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸، ۱۰۴۹، ۱۰۵۰، ۱۰۵۱، ۱۰۵۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۵۷، ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸، ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۷۲، ۱۰۷۳، ۱۰۷۴، ۱۰۷۵، ۱۰۷۶، ۱۰۷۷، ۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۰۸۰، ۱۰۸۱، ۱۰۸۲، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۵، ۱۰۸۶، ۱۰۸۷، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲، ۱۰۹۳، ۱۰۹۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷، ۱۰۹۸، ۱۰۹۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۳، ۱۱۰۴، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۱۰، ۱۱۱۱، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۴، ۱۱۱۵، ۱۱۱۶، ۱۱۱۷، ۱۱۱۸، ۱۱۱۹، ۱۱۲۰، ۱۱۲۱، ۱۱۲۲، ۱۱۲۳، ۱۱۲۴، ۱۱۲۵، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸، ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۱۳۱، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۱۳۴، ۱۱۳۵، ۱۱۳۶، ۱۱۳۷، ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۱، ۱۱۴۲، ۱۱۴۳، ۱۱۴۴، ۱۱۴۵، ۱۱۴۶، ۱۱۴۷، ۱۱۴۸، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۱، ۱۱۵۲، ۱۱۵۳، ۱۱۵۴، ۱۱۵۵، ۱۱۵۶، ۱۱۵۷، ۱۱۵۸، ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۳، ۱۱۶۴، ۱۱۶۵، ۱۱۶۶، ۱۱۶۷، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۱، ۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۷۴، ۱۱۷۵، ۱۱۷۶، ۱۱۷۷، ۱۱۷۸، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۲، ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۱۸۵، ۱۱۸۶، ۱۱۸۷، ۱۱۸۸، ۱۱۸۹، ۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴، ۱۱۹۵، ۱۱۹۶، ۱۱۹۷، ۱۱۹۸، ۱۱۹۹، ۱۲۰۰، ۱۲۰۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۳، ۱۲۰۴، ۱۲۰۵، ۱۲۰۶، ۱۲۰۷، ۱۲۰۸، ۱۲۰۹، ۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۱۶، ۱۲۱۷، ۱۲۱۸، ۱۲۱۹، ۱۲۲۰، ۱۲۲۱، ۱۲۲۲، ۱۲۲۳، ۱۲۲۴، ۱۲۲۵، ۱۲۲۶، ۱۲۲۷، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۰، ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶، ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱، ۱۲۴۲، ۱۲۴۳، ۱۲۴۴، ۱۲۴۵، ۱۲۴۶، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳، ۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰، ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۲، ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۷، ۱۲۷۸، ۱۲۷۹، ۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴، ۱۲۸۵، ۱۲۸۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۸، ۱۲۸۹، ۱۲۹۰، ۱۲۹۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳، ۱۲۹۴، ۱۲۹۵، ۱۲۹۶، ۱۲۹۷، ۱۲۹۸، ۱۲۹۹، ۱۳۰۰، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲، ۱۳۰۳، ۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۰، ۱۳۱۱، ۱۳۱۲، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴، ۱۳۲۵، ۱۳۲۶، ۱۳۲۷، ۱۳۲۸، ۱۳۲۹، ۱۳۳۰، ۱۳۳۱، ۱۳۳۲، ۱۳۳۳، ۱۳۳۴، ۱۳۳۵، ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۳۸، ۱۳۳۹، ۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷، ۱۳۴۸، ۱۳۴۹، ۱۳۵۰، ۱۳۵۱، ۱۳۵۲، ۱۳۵۳، ۱۳۵۴، ۱۳۵۵، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷، ۱۳۵۸، ۱۳۵۹، ۱۳۶۰، ۱۳۶۱، ۱۳۶۲، ۱۳۶۳، ۱۳۶۴، ۱۳۶۵، ۱۳۶۶، ۱۳۶۷، ۱۳۶۸، ۱۳۶۹، ۱۳۷۰، ۱۳۷۱، ۱۳۷۲، ۱۳۷۳، ۱۳۷۴، ۱۳۷۵، ۱۳۷۶، ۱۳۷۷، ۱۳۷۸، ۱۳۷۹، ۱۳۸۰، ۱۳۸۱، ۱۳۸۲، ۱۳۸۳، ۱۳۸۴، ۱۳۸۵، ۱۳۸۶، ۱۳۸۷، ۱۳۸۸، ۱۳۸۹، ۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۲، ۱۳۹۳، ۱۳۹۴، ۱۳۹۵، ۱۳۹۶، ۱۳۹۷، ۱۳۹۸، ۱۳۹۹، ۱۴۰۰، ۱۴۰۱، ۱۴۰۲، ۱۴۰۳، ۱۴۰۴، ۱۴۰۵، ۱۴۰۶، ۱۴۰۷، ۱۴۰۸، ۱۴۰۹، ۱۴۱۰، ۱۴۱۱، ۱۴۱۲، ۱۴۱۳، ۱۴۱۴، ۱۴۱۵، ۱۴۱۶، ۱۴۱۷، ۱۴۱۸، ۱۴۱۹، ۱۴۲۰، ۱۴۲۱، ۱۴۲۲، ۱۴۲۳، ۱۴۲۴، ۱۴۲۵، ۱۴۲۶، ۱۴۲۷، ۱۴۲۸، ۱۴۲۹، ۱۴۳۰، ۱۴۳۱، ۱۴۳۲، ۱۴۳۳، ۱۴۳۴، ۱۴۳۵، ۱۴۳۶، ۱۴۳۷، ۱۴۳۸، ۱۴۳۹، ۱۴۴۰، ۱۴۴۱، ۱۴۴۲، ۱۴۴۳، ۱۴۴۴، ۱۴۴۵، ۱۴۴۶، ۱۴۴۷، ۱۴۴۸، ۱۴۴۹، ۱۴۵۰، ۱۴۵۱، ۱۴۵۲، ۱۴۵۳، ۱۴۵۴، ۱۴۵۵، ۱۴۵۶، ۱۴۵۷، ۱۴۵۸، ۱۴۵۹، ۱۴۶۰، ۱۴۶۱، ۱۴۶۲، ۱۴۶۳، ۱۴۶۴، ۱۴۶۵، ۱۴۶۶، ۱۴۶۷، ۱۴۶۸، ۱۴۶۹، ۱۴۷۰، ۱۴۷۱، ۱۴۷۲، ۱۴۷۳، ۱۴۷۴، ۱۴۷۵، ۱۴۷۶، ۱۴۷۷، ۱۴۷۸، ۱۴۷۹، ۱۴۸۰، ۱۴۸۱، ۱۴۸۲، ۱۴۸۳، ۱۴۸۴، ۱۴۸۵، ۱۴۸۶، ۱۴۸۷، ۱۴۸۸، ۱۴۸۹، ۱۴۹۰، ۱۴۹۱، ۱۴۹۲، ۱۴۹۳، ۱۴۹۴، ۱۴۹۵، ۱۴۹۶، ۱۴۹۷، ۱۴۹۸، ۱۴۹۹، ۱۵۰۰، ۱۵۰۱، ۱۵۰۲، ۱۵۰۳، ۱۵۰۴، ۱۵۰۵، ۱۵۰۶، ۱۵۰۷، ۱۵۰۸، ۱۵۰۹، ۱۵۱۰، ۱۵۱۱، ۱۵۱۲، ۱۵۱۳، ۱۵۱۴، ۱۵۱۵، ۱۵۱۶، ۱۵۱۷، ۱۵۱۸، ۱۵۱۹، ۱۵۲۰، ۱۵۲۱، ۱۵۲۲، ۱۵۲۳، ۱۵۲۴، ۱۵۲۵، ۱۵۲۶، ۱۵۲۷، ۱۵۲۸، ۱۵۲۹، ۱۵۳۰، ۱۵۳۱، ۱۵۳۲، ۱۵۳۳، ۱۵۳۴، ۱۵۳۵، ۱۵۳۶، ۱۵۳۷، ۱۵۳۸، ۱۵۳۹، ۱۵۴۰، ۱۵۴۱، ۱۵۴۲، ۱۵۴۳، ۱۵۴۴، ۱۵۴۵، ۱۵۴۶، ۱۵۴۷، ۱۵۴۸، ۱۵۴۹، ۱۵۵۰، ۱۵۵۱، ۱۵۵۲، ۱۵۵۳، ۱۵۵۴، ۱۵۵۵، ۱۵۵۶، ۱۵۵۷، ۱۵۵۸، ۱۵۵۹، ۱۵۶۰، ۱۵۶۱، ۱۵۶۲، ۱۵۶۳، ۱۵۶۴، ۱۵